

СРПСКИ ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ, УМЕТНОСТ
Зборник радова са XVIII међународног научног скупа
одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу
(27–28. октобар 2023)

Књига II/2

СТАРОСТ

Уредници

Проф. др Драган Бошковић
Проф. др Часлав Николић

Крагујевац, 2024.

Милан Д. ТОДОРОВИЋ¹

Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Центар за научноистраживачки рад

УЗАЈАМНА ПОДРШКА СТАРОСТИ И МЛАДОСТИ У РОМАНУ *THE HOUSEKEEPER AND THE PROFESSOR* ЈОКО ОГАВЕ²

Предмет овог рада јесте проучавање романа *The Housekeeper and the Professor* Јоко Огаве где је један од главних ликова старија личност, као и начина на који се млађе генерације односе према старим лицима са социолошког, културолошког и књижевног становишта. Посредством брижног односа који развијају млађа кућепазитељка и старији професор математике који болује од поремећаја памћења можемо стећи увид у начине на које се једна азијска култура (јапанска) опходи према старијим особама. Огаве приказује како сналажљива кућепазитељка помаже професору у савладању свакодневице, док са друге стране професор са својим оштроумним запажањима и знањем о математици, и поред свог хендикепа, показује кућепазитељки лепоту универзума и начине на које може да се избори са свим недаћама која јој се нађу на путу. Иако су ове теме на први поглед уско везане за јапанску културу, могуће је извући одређене универзалије које се могу применити у било којој култури.

Кључне речи: Азија, Јапан, књижевност, Јоко Огаве, култура, старост

Увод

У оквирима овог рада представићемо међуљудске односе у роману *The Housekeeper and the Professor* од Јоко Огаве. Оно што овај роман чини посебно интересантним јесте да је главни лик романа, једноставно назван „професор“, старији математичар који услед саобраћајне несреће има поремећај памћења где може само да запамти шта се десило у претходних 80 минута и за њега је време стало, те не схвата како је се свет променио након његове незгоде. Ипак његова знања о математици и сензибилитет изврсног професора су и даље нетакнути. Имајући у виду његову ситуацију, професору је неопходна помоћ и подршка у кући око свакодневних ствари и ту улази други главни лик романа, „кућепазитељка“, самохрана мајка која и поред многих недаћа која су је снашла иде кроз живот са многим практичним умећима и способношћу да се повеже са другим људима.

Посредством брижног односа који развијају млађа кућепазитељка и старији професор математике можемо стећи увид у начине на које се једна азијска култура (јапанска) опходи према старијим особама. Огава приказује како сналажљива кућепазитељка помаже професору у савладању свакодневице, док са друге стране професор са својим оштроумним запажањима и знањем о математици, и поред свог хендикепа, показује кућепазитељки лепоту универзума и начине на које може да се избори са свим проблемима који јој се нађу на путу. Како бисмо ово књижевно дело ставили у историјски контекст, на почетку рада ћемо представити

¹ mico_todorovic@yahoo.com; milan.todorovic@filum.kg.ac.rs

² Истраживање финансирано кроз Уговор о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2024. години број 451-03-66/2024-03/ 200198.

чињенице и истраживања која илуструју на које се начине Јапанци опходе³ према старијим лицима. Након тога видећемо на које начине Јоко Огава трансформише историјске чињенице како би испунила сопствене циљеве у наративу.

Историјски контекст

Непотребно је рећи да су Јапанци, као једна од нација у савременом свету која најбрже стари (Бакли 2002: 6–8, 400; Накамура 2018: 3), смишљали неколико алтернатива када су у питању брига о старијим лицима. Пре тзв. „Златног плана” који је уведен 1989. године, брига о оболелим и старијим лицима је превасходно падала на терет породице, јер се делимично сматрало природним, а делимично је тај став део јапанске културе где се овим чином показује поштовање према остарелим мајкама и очевима који су претходно вама пружали кров над главом када сте били деца (Бакли 2002: 8; Накамура 2018: 3–4; Хориока, Гахраманов, et al. 2018: 2). На овај начин су се јачали међуљудски односи и осећај алтруизма који је у сржи јапанског друштва и културе (Акаmine 2000: 80) или се испуњавала обавеза према родитељу који заузврат им гарантују добијање наследства (Хориока, Гахраманов, et al. 2018: 2, 27). Међутим, ако узмемо у обзир дуг животни век Јапанаца, влада је убрзо схватила да је овакав аранжман изузетан терет за чланове породице⁴ и сходно томе са „Златним планом” повећан је број институција, неговатеља и кућепазитеља са циљем да се изборе са растућом потребом старања о старијим или онеспособљеним лицима (Бакли 2002: 8; Накамура 2018: 5).

Ипак, и у оквирима породица и у институцијама постоје извештаји о небризи или чак злостављању ових зависних индивидуа. У одређеном броју случајева то је било услед незнања и нестручности лица која су се старала о оболелој особи, те је долазило до мишићне атрофије, респираторних проблема или предозирања лековима (Бакли 2002: 44). Када су посредни институције, званична статистика је дала податке је од 13 до 85% пацијената у болницама и старачким домовима бивало везано и физички спутавано, зарад сопствене безбедности и спречавања повреде других лица. И поред тога, Акаmine (енгл. Yuriko Akamine) у својој студији наглашава да се овакав приступ бризи о пацијентима ретроактивно може посматрати као нехуман или чак суров (Акаmine 2000: 79). Имајући у виду овакву слику реалности, не може се сматрати чудним да многи остарели Јапанци и данас гаје осећај нелагоде приликом одласка у неговатељске домове. Студија коју су спровели Коматсу и Хамахата (енгл. Komatsu and Hamahata) показује различите ставове која старија лица имају приликом уласка у неговатељске институције. Краткотрајни боравак прихватају јер знају да имају шансу да се врате кући: “I have achieved my aims and will go home”, док они који морају да остану на дужи или на неодређено показују далеко негативнији став “I want to go back home, but have given up hope of that.”, “I have a strong desire to go home, and have become negative toward life in the facility.” (Хамахата, Магилви, et al. 2004: 28) Ово је ставило притисак на владу Јапана да пронађе боља решења и једно од тих јесте да су оспособили довољан број неговатеља и кућепазитеља који би помагали старијим особама из удобности њиховог дома.

3 Или су се опходили.

4 Трошкови лечења теже оболелих пацијената су расли, а стигма да је коришћење државних и социјалних програма једнако сиромаштву и немаштини није помагала многим јапанским породицама, те су власти реаговале нудећи различити варијанте и степене помоћи у овим случајевима (Накамура 2018: 6).

Захваљујући овим напорима сада постоји читав спектар услуга које су доступне старијим лицима у зависности од њихове животне ситуације и преференци (табеларни приказ преузет и преведен из Фуџино и Матсуда 2009: 80):

	Категорија	Објашњење
Живе са другим особама	Живе са другима који могу да им пруже негу у току дана	Особа живи са другом особом (или особама) које су обично код куће и које потенцијално могу да им пруже неопходну негу.
	Живе са другима који не могу да им пруже довољну негу због болести или непокретљивости	Особа живи са другом особом (или особама) које су обично код куће али не могу да им пруже неопходну негу због болести или непокретљивости.
	Живе са другима који не могу да им пруже довољну негу због посла	Особа живи са другом особом (или особама) које раде или делимично или пуно радно време. Особа којој је потребна нега је стога често кући сама у одређено доба дана.
	Живе са другом особом која прима дугогодишње здравствено осигурање	У ову категорију потпадају породице са два члана, где или супружник или род прима дугогодишње здравствено осигурање, без обзира да ли особа којој је потребна нега засебно има здравствено осигурање.
Живе сами	Живе сами уз честу подршку породице и пријатеља	Породица и пријатељи често помажу и пружају подршку особи која живи сама.
	Живе сами без подршке породице или пријатеља	Особа живи сама и ретко је посећивана од стране породице и пријатеља.

Интересантан закључак који су извукли Фуџино и Матсуда (енгл. Fujino and Matsuda) јесте да одабир одговарајућег аранжмана може знатно да утиче на степен преживљавања старијих мушкараца (али не и жена). Наиме, мушкарци који су нису имали подршку од породице и пријатеља су, статистички гледано, имали већи степен ризика да умру у односу на оне који су имали подршку (Фуџино и Матсуда 2009: 84). Потенцијални разлози за овакву статистику се могу делимично приписати и емотивној и друштвеној подршци коју су ови пацијенти добили поред одговарајуће медицинске неге: „Разговор са породицом и пријатељима је потенцијално добротворан за психичко благостање пацијента. Физичка и материјална подршка такође укључује помоћ око одржавања домаћинства, припрему obroka, помоћ око купања и пратњу када пацијент иде у клинике.” (Фуџино и Матсуда 2009: 84) Али овакав аранжман са собом носи последицу да се у извесном броју случајева, границе између професионализма и пријатељства помуте што пружа могућност за развој неконвенцијалних односа, а Огава то маестрално илуструје у свом роману.

Професор и кућепазитељка – од незнаца ка породици

У оквиру овог сегмента рада прво ћемо представити главне ликове и њихове карактеристике. Након тога фокусираћемо се на развој односа између професора, кућепазитељке и њеног сина који се креће од професионалног односа болесник-помоћник, ка брижном односу који наличи оцу и ћерки. Ова транзиција ће бити стављена у историјски контекст пружања помоћи оболелим лицима у Јапану који немају подршку од породице или пријатеља.

Радња романа се одвија 1992. године (након увођења *Златног плана*) и Огава представља професора као личност која због свог специфичног стања постаје у потпуности завистан од удовице свога брата као јединог преживелог члана њихове породице. Очигледно им је потребна додатна помоћ и удовица се одлучује да искористи бенефите које држава даје оболелим особама које живе саме, а о којима не могу да се старају други чланови породице (она је такође болесна и остарела особа), тиме што ће унајмити кућепазитељку. Али свака претходна кућепазитељка није дуго остала у служби. Професор зарађује довољно новца од награда које добија тиме што решава математичке проблеме у научним часописима, али његова интровертност, ексцентрична личност и опседнутост лепотом бројева може да представља изазов. Додатно, његово уникатно здравствено стање представља изазов по многе помоћнике који су унајмљени да му помогну:

‘He has difficulties with his memory,’ she said. ‘He’s not senile; his brain works well, but about seventeen years ago he hit his head in an automobile accident. Since then, he has been unable to remember anything new. His memory stops in 1975. He can remember a theorem he developed thirty years ago, but he has no idea what he ate for dinner last night. In the simplest terms, it’s as if he has a single, eighty-minute videotape inside his head, and when he records anything new, he has to record over the existing memories. His memory lasts precisely eighty minutes—no more and no less.’ (Огава 2010: 5–6)

Можда због свог губитка памћења или због своје личности професор проналази утеху у математици, његовој вечитој љубави и извору доследности у променљивом свету: “I realized that he talked about numbers whenever he was unsure of what to say or do. Numbers were also his way of reaching out to the world. They were safe, a source of comfort.” (Огава 2010: 7) То не значи да је професор предао битку са невидљивим непријатељом. Иако увек изнова мора да се сети да има поремећај памћења, професор на своје старо одело качи папириће на којима пишу ствари и људи које не сме да заборави, те их качи на једино место које не може да заборави – на своје тело (Огава 2010: 9). И поред свог хендикепа он је изванредан професор који у сваком ученику буди жељу за знањем и самопоштовањем:

In school, I had hated math so much that the mere sight of the textbook made me feel ill. But the things the Professor taught me seemed to find their way effortlessly into my brain—not because I was an employee anxious to please her employer but because he was a [sic!] such a gifted teacher. There was something profound in his love for math. (Огава 2010: 23)

Ова трансцендентална љубав према математици продире дубоко у бит кућепазитељке и помаже јој не само да боље разуме математику и природу бројева већ и да сагледа сопствене проблеме (она је самохрана мајка, без друге породице, која се бори да себи и свом детету пружи, ако не угодан онда макар прихватљив живот) из нове перспективе. Главни ликови у више наврата имају сличне интеракције, где професор открива тајне математике, док се кућепазитељка диви елеганцији и умешности формула које су до тада јој биле загонетке на папиру, али када на сцену ступи кућепазитељкин син то мења динамику међу ликовима и замућује границе чистог пословног односа. Наиме, доброћудни и стрпљиви професор, понекад услед своје болести, а понекад услед своје нарави, има тренутке нетрпељивости према другима око себе. Ипак, у једној прилици, он показује нетрпељивост према кућепазитељки јер сазнаје да је она оставила своје дете само да би дошла да помаже њему:

‘So he’s at home all alone? He sits and waits for his mother in a dark house while you’re here making dinner for a stranger? Making my dinner!’ [...] ‘You really don’t need to worry,’ I

said, trying to sound calm. „We’ve been doing this since he was much younger. Now that he’s ten, he can manage for himself. [...]” ‘No, no, no!’ The Professor cut me off as he paced around the table. ‘You should never leave a child alone. What if the heater fell over and started a fire? What if he choked on a candy? Who’d be there to help? Oh! I don’t want to think about it. Go home right now! You should make dinner for your child. Go home!’ He grabbed my arm and tried to pull me toward the door. (Огава 2003: 25–26)

Овај инцидент означава почетак транзиције њиховог односа, јер нешто што би требало да представља њену свакодневну дужност у оквиру службе кућепазитељке и неговатељице – кување хране за свог пацијента – добија нови значај када професор сазна да је благостање детета потенцијално угрожено и он инсистира да кућепазитељкин син од тада долази са њом на посао. Професор детету даје надимак „Корен”, према квадратном корену, јер он „штити све остале бројеве” (Огава 2010: 27) и испољава изузетну забринутост за дечаково благостање.

Са друге стране, сама кућепазитељка (која је и наратор у роману) примећује како се њихов однос мења. Иако јој математика не иде од руке, она има способности које професору мањкају. Она је изузетно сналажљива жена која самостално подиже свог сина и подучава га да буде одговоран, начин васпитања који је кућепазитељка преузела од сопствене мајке: “She was a strong woman who hated nothing more than having people think of her daughter as poor and fatherless. Though we were, in fact, poor, she did her best to make us look and feel rich. [...] I suppose I became a housekeeper because I kept house for my mother from the time I was a small child.” (Огава 2010: 31) Последица оваквог васпитања јесте да је кућепазитељка изврсна куvariца и емпатична особа која, за разлику од професора, нема проблема да се повеже са људима у својој околини и избори са свакодневним проблемима. Ова јака страна њеног карактера постаје видљива када она и професор, који ретко напушта свој дом, треба да оду код берберина. За професора је ово извор фрустрације и нервозе који покушава да сузбије тако што исцртава математичке формуле у песку користећи гранчицу дрвета. Али за кућепазитељку ово је једначина која има једноставно решење – љубав и стрпљење. Иако је берберин на први поглед зачуђен или чак запрепашћен када види професора са излепљеним папирићима по оделу, присуство кућепазитељке мења слику: “He realized quickly that there must be a reason for the notes, and after that he treated the Professor like any other customer. ‘You’re lucky to have your daughter with you,’ he said, assuming we were related. Neither of us corrected him.” (Огава 2010: 42) Чињеница да ниједан од ликова не жели да промени слику коју су створили о себи (слику породице где чланови брину једни за друге), иде у прилог њиховој љубави и поштовању који гаје једно према другом, али се коси са правилима бонтона и професионализма које су поставиле јапанске институције и друштво за однос пацијент-старатељ.

Услед све приснијег односа између главних ликова, они једно друго подржавају и подучавају. Професорова забринутост за добробит породице која му помаже у свакодневици превазилази норме површинске љубазности. Он помаже самохраној мајци да се избори са животним проблемима, као што су Коренова тврдоглавост, недостатак оца, њена потрага за бољим сутра. Он јој решавање ових проблема представља као решавање математичких задатака:

‘It was just a little puzzle,’ he would say, ‘a game’; and his tone sounded more sad than modest. ‘The person who made the problem already knew the answer. Solving a problem for which you know there’s an answer is like climbing a mountain with a guide, along a trail someone else has laid. In mathematics, the truth is somewhere out there in a place no one

knows, beyond all the beaten paths. And it's not always at the top of the mountain. It might be in a crack on the smoothest cliff or somewhere deep in the valley' (Огава 2010: 34)

Са друге стране, кућепазитељка и њен син приближавају концепте који су страни професору. Корен објашњава професору чему служи кеса са колофонинумом бејзбол играчима, иако сам професор не би имао проблема да израчуна количину кинетичке енергије коју би лопта произвела када лети 150 километара на сат. Кућепазитељка му са једнаким стрпљењем који он показује њој када је подучава математиком, објашњава мистерију кувања јаја:

'You're not going to cook the eggs now?' [the professor asked] 'No, it's best to let them sit, so the spices blend in.' [...] 'Why do you have to move them around like that?' 'Because the temperature at the center of the pan is higher than at the edges. You have to move them every so often to cook them evenly.' 'I see. No one gets the best spot all the time – they have to compromise.' He nodded as if I had just revealed a great secret. The aroma of cooking meat drifted up between us. (Огава 2010: 134)

Професор показује изузетно поштовање према кућепазитељки и њеним умећима која су за њега једнако непојмљива као што су за њу мистерије бројева. Узајамна подршка које двоје главних јунака пружају једно другоме је у сржи њиховог односа – професор је генијални математичар кога престрављују свакодневне ствари (посета лекару, гужва у аутобусу, кување хране), док су за кућепазитељку математика и њени проблеми једнако зачуђујући. Свет математике, ма колико био комплексан и дубок, и даље је ограничен у свакодневном свету, што и сам професор признаје када каже да многа математичка решења немају практичну примену, али показују истину о суштини ствари и управо та ограниченост умирује професора у свету који мора изнова и изнова да упознаје путем малих нотеса које качи на своје одело. Како би узвратили љубазност и надахнуће које им професор даје, Корен и његова мајка покушавају да помакну професора изван зидина које је изградио. Као пример можемо овде видети како се припремају да иду на бејзбол утакмицу: "Besides, the Professor had only known baseball through his cards; if I could show him the real thing – the sweat-soaked pinstripes, the home-run ball vanishing into a sea of cheers, the cleat-scarred pitcher's mound – that would be a privilege. Even if I wouldn't be able to produce Enatsu." (Огава 2010: 84) Претходно је професор посматрао бејзбол као игру где може да користи статистику игре за своје прорачуне, а играчи су били само сличице за скупљање. Он их сада доживљава уживо са својом новом усвојеном породицом⁵.

Кулминација њиховог неконвенционалног односа се одвија када се професор разболи и кућепазитељка и Корен одлучују да преноће са професором, на незадовољство удовице професоровог брата што за последицу има да ће удовица отпустити кућепазитељку, јер јој је таква интеракција деловала сумњиво. Иако кућепазитељка испрва покушава да оправда ситуацију са професионалног становишта: "But he was ill! He had a fever and I couldn't leave him alone. I was wrong to ignore the rules, and I'm sorry. But I was only doing what any good housekeeper would

5 Огава додатно приказује колико су се главни ликови зближили тиме што почињу да међусобно имитирају манеризме и понашање. Као пример можемо издвојити: "He [The professor] sat down and rested his elbows on the desk, running his hands through his freshly cut hair. Tiny clippings fell on his notebook. This time it was Root who rubbed the Professor's head. He smoothed the mussed hair as if trying to undo the trouble he'd caused." (Огава 2010: 50) У датом примеру Корен покушава да умири професора тиме што га мази по глави на исти начин на који је професор помазио Корена када су се први пут упознали.

do.” (Огава 2010: 105), постаје јасно да она у њему види више од клијента – он је за њу пријатељ или можда чак и очинска фигура (и за њу и за њеног сина):

With the Professor, however, things were different. And to be honest, what bothered me most was knowing that he would have no memory that we had ever been there. He could never ask his sister-in-law why I had quit or what had become of Root; and he would never remember us as he sat watching the evening star from his easy chair, or when he paused in the middle of a math problem. It was painful to think about. I was sad, but also angry with myself for having broken something that could never be fixed. (Огава 2010: 107)

Иако је са чисто правног и друштвеног становишта кућепазитељка прекршила правила понашања (јапанског друштва), не треба заборавити да је њен посао по својој природи хуман и да је аранжман где су она и Корен проводили доста времена са професором, учили од њега и упознавали се довео до тога да они у њему виде више од хендикепиране особе којој је потребна помоћ. Кућепазитељка испољава типичну јапанску алтруистичку природу и жељу потомака да помогну својим родитељима, јер су родитељи доста учинили за своју децу када је то било најпотребније. Међусобно уважавање, поштовање, љубав и пријатељство између младе кућепазитељке и остарелог професора доводе до тога да Корен на крају романа постаје професор математике који наставља да преноси учења свог професора на будуће генерације.

Уместо закључка

Огава својом дирљивом причом о двоје изгубљених незнаца указује на то како људскост и човекољубље имају моћ да преиначе сваку врсту институционализованог односа, чак и у сферама где би се очекивало да дисциплина и стручност имају примат (медицина и нега). Огава осликава проблем остарелих лица о којима нико из њиховог директног окружења не може да се стара. Она приказује једну од реалних последица увођења „Златног плана” – могућност да индивидуе створе присније односе него што је то било предвиђено полисама плана. Професор, кућепазитељка и Корен пружају једни другима подршку и подучавају се међусобно о стварима које су им познате, како би оне које су им мистерија учинили мање страшним. Професор учи друге укућане математиком како би указао да правила математике могу да превазиђу границе науке, те их је могуће применити на сопствени живот и решавање проблема. Кућепазитељка показује професору да стварни свет не мора бити толико стравичан колико се професору чини и открива му комплексност свакодневних ствари, док Корен представља спону која спаја двоје главних ликова који деле безусловну љубав према дечаку. Под велом да обавља само једну дужност у служби коју је јапанска влада сматрала корисном, кућепазитељка и професор успевају да превазиђу конвенције уговора, па чак и друштва где читаоцима показују да младост и старост, ексцентризам и обичност имају своје предности које се међусобно допуњују. Ова поука се не мора ограничити на друштво из ког је роман потекао већ се може применити и на било коју другу културу.

ИЗВОР

Огава 2010: Yoko Ogawa, *The Housekeeper and The Professor*, Kindle Edition: Vintage Books.

ЛИТЕРАТУРА

- Акаmine 2000: Yoriko Akamine, The movement of physical restraint-free care for the elderly in Japan and Japanese culture, *Nursing and Health Sciences*, 2, 79–81.
- Бакли 2002: Sandra Buckley (editor), *Encyclopedia of Contemporary Japanese Culture*, London and New York: Routledge.
- Коматсу и Хамахата 2003: M. Komatsu & A. Hamahata, *Shisetsuidou Ni Oite Koureisha Ga Tyokumenshita Seikatsukankyō No Henkaeno Taiou* [Adapting to the change in living environment faced by elderly people who move to a care facility]. Paper presented at the Meeting on the 8th Japan Academy of Gerontological Nursing. Hyogo, Japan (8 November 2003), Akashi: The Japan Academy of Gerontological Nursing.
- Накамура 2018: Shuichi Nakamura, Japan's Welfare for the Elderly–Past, Present, and Future, *Asia Health and Wellbeing Initiative*, <<https://www.ahwin.org/japans-welfare-for-the-elderly-past-present-and-future/>>, 16. 8. 2023.
- Фуџино и Матсуда 2009: Yoshihisa Fujino, Shinya Matsuda, Prospective study of living arrangement by the ability to receive informal care and survival among Japanese elderly, *Preventive Medicine*, 48, 79–85.
- Хамахата, Магилви, et al. 2004: Akiko Hamahata, Kathy Magilvy, Junko Hoshino and Misa Komatsu, Keeping a good heart: The experience of Japanese elders in a health-care facility for the elderly, *Japan Journal of Nursing Science*, 1, 27–34.
- Хориока, Гахраманов, et al. 2018: C. Y. Horioka, E. Gahramanov, A. Hayat, & X. Tang, Why do children take care of their elderly parents? Are the Japanese any different?, *International Economic Review*, 59(1), 113–136. doi:10.1111/iere.12264

MUTUAL SUPPORT OF THE ELDERLY AND THE YOUTH IN THE NOVEL *THE HOUSEKEEPER AND THE PROFESSOR* BY YOKO OGAWA

Summary

The subject of this paper is the analysis of Yoko Ogawa's novel *The Housekeeper and the Professor*, where one of the main characters is an elder, as well as observing the ways in which newer generations behave towards the elderly from a sociological, cultural and literary aspect. Through the mutually caring relationship of the young housekeeper and the elderly professor, who suffers from memory lapses, we get an insight into the ways that one Asian culture (Japanese) perceives their elders. Ogawa illustrates how a crafty housekeeper assists the professor in navigating everyday life, while the professor with his shrewd observations and his knowledge of mathematics shows her the beauty of the universe and presents to her the ways in which she can cope with all the obstacles that stand in her way. Even though it may seem at first glance that the themes of this novel can only be connected to the Japanese culture, it is possible to draw certain universal conclusions that can be applied to any worldly culture.

Keywords: Asia, Japan, literature, Yoko Ogawa, culture, old age

Milan D. Todorović